

## Co je to reflexe podle Ladislava Hejdánka? Filip Karfík

V Hejdánkově filosofii nepředmětné skutečnosti a nepředmětného myšlení hraje důležitou roli pojem reflexe. Je to právě ona, kdo otvírá cestu k porozumění nepředmětnosti. Položme si proto otázku, co to reflexe podle Ladislava Hejdánka je.<sup>1</sup>

### *Reflexe a principy filosofie Ladislava Hejdánka*

Reflexe je akce subjektu.<sup>2</sup> Subjekt je určitý typ události a událost je nejzákladnější prvek skutečnosti.<sup>3</sup> Každá událost je přechodem budoucnosti v minulost a jako taková má časovou povahu. Budoucnost jakožto ještě nejsoucí je nepředmětná, minulost jakožto byvší je předmětná.<sup>4</sup> Událost se odvíjí z budoucnosti a vytváří minulost. Budoucnost je jejím zdrojem a minulost její výslednicí. Proto Ladislav Hejdánek chápe budoucnost jako nitro události, minulost jako vnějšek události a událost samu jako časový proces zvnějšnění nitra či zpředmětnění nepředmětna.<sup>5</sup> Časovost tohoto procesu má povahu přítomnosti ve smyslu „přítom“-nosti jejího budoucího i minulého momentu.<sup>6</sup> Ne každá událost je subjekt. Subjekt je taková událost, která reaguje na jiné události.<sup>7</sup> Reakce události na jinou událost je reakcí na její vnějšek: je to vztah události k vnější stránce jiné události.<sup>8</sup> Tento vztah je osvojením cizího vnějšku, jeho zvnitřněním. Každý subjekt je proto zvnějšňováním svého nitra a zvnitřňováním cizího vnějšku.<sup>9</sup> Reakce na cizí vnějšek je akce subjektu: výkon, kterým se subjekt aktivně a prakticky vztahuje ke skutečnosti kolem sebe.<sup>10</sup> Ne každá akce subjektu je reakcí. Existuje výkon, kterým se subjekt aktivně a prakticky vztahuje nikoli ke skutečnosti kolem sebe, nýbrž k již provedené vlastní akci.<sup>11</sup> Akcí subjektu, která není vztahem k cizímu vnějšku, nýbrž k jiné již provedené vlastní akci, je reflexe.

### *Typy reflexe*

Již provedenou vlastní akci subjektu může být buď jeho reakce, nebo jeho (jiná) reflexe.<sup>12</sup> Zatímco reakce je vztahem subjektu k cizímu vnějšku, reflexe na vlastní reakci tematizuje subjekt v jeho povaze zvnějšňujícího se vnitřku. Vztahuje se nejenom k tomu, co je na subjektu dáno (jeho zvnějšnění, minulost, předmětnost), nýbrž také k tomu, co na něm dáno není (jeho

---

1 V následujícím shrnutí se opírám o dvě Hejdánkovy statě: *Nepředmětné myšlení (Fragment)* a *Nepředmětné myšlení a nepředmětná skutečnost*. Obě pocházejí z r. 1982 a obě byly přetištěny v knize *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti*, Praha 1997, podle které cituji pod zkratkou NMS. Touto knihou jsem se podrobněji zabýval v recenzi *Hejdánkova filosofie nepředmětnosti*, in: *Kritický sborník*, 17, 1997, č. 1, str. 61-71.

2 NMS 104.

3 NMS 59.

4 NMS 108, 122.

5 NMS 60.

6 NMS 59.

7 NMS 63.

8 NMS 63.

9 NMS 108-109.

10 NMS 104.

11 NMS 104.

12 NMS 106.

nitro, budoucnost-budost, nepředmětnost).<sup>13</sup> Postihuje tak povahu subjektu jako události, která se každou akcí rekonstruuje či konstituuje.<sup>14</sup>

K vnější, předmětné stránce subjektu patří informace, které jsou zvnitřněním cizích vnějšků, na něž subjekt v minulosti reagoval. Tyto informace vytvářejí zvláštní, „subjektální“ sféru subjektu.<sup>15</sup> Každá akce subjektu mířící navenek prochází touto sférou a dává se ve svém průběhu určit v ní zakódovanými informacemi.<sup>16</sup> Zvláštní akce, zaměřená výhradně do subjektální sféry, je reflexe, a to proto, že má povahu myšlení, které se odehrává ve sféře nikoli subjektální, ale subjektivní.<sup>17</sup> To by mělo znamenat, že i zde reflexe postihuje subjekt jako vztah vlastního vnějšku (osvojeného čili zvnitřněného) a vnitřku (osvojujícího čili zvnitřňujícího).

Reflexe reflexe se od obou uvedených případů – reflexe na vlastní reakci a reflexe na vlastní subjektální sféru – liší tím, že tematizuje subjekt, který se teprve konstituuje v sebepoznání a není bez dalšího totožný se subjektem jako daností, resp. produktem akce.<sup>18</sup> To znamená, že reflexe reflexe netematizuje tutéž strukturu jako reflexe na vlastní reakci (nebo na vlastní subjektální sféru), nýbrž jinou strukturu. Do jejího zorného pole se totiž kromě nepředmětného momentu reakce dostává navíc nepředmětný moment reflexe na tuto reakci. To opět znamená, že v reflexi reflexe se takříkajíc násobí či umocňuje vztah k vlastnímu nepředmětnému nitru. Čím intenzivněji subjekt v reflexi reflektuje svou vlastní nepředmětnou stránku, tím více se odpoutává od své stránky předmětné (svého vnějšku, své bylosti). Získává tak odstup od sebe samého – Ladislav Hejránek nazývá tento odstup ek-stasis – a v tomto odstupě se setkává se základem své vlastní aktivity, jímž je ryzí nepředmětnost.<sup>19</sup>

### *Reflexe a sebevztah*

Reflexe je zjevně určitým typem sebevztahu subjektu. Jakým?

Existují události, které se pouze zvnějšížňují. Ladislav Hejránek je nazývá primordiální.<sup>20</sup>

Události, které se nejenom zvnějšížňují, ale ze svého zvnějšížnění se opět vracejí k sobě a zvnitřňují své reagování na jiné vnějšky, jsou události vyššího typu, jež se nazývají subjekty.<sup>21</sup> Sebevztah ve smyslu schopnosti zvnitřňovat své vlastní zvnějšížnění je tak konstitutivním momentem každého subjektu a odlišuje jej od primordiální události.

Subjekty tvoří určitou hierarchii podle povahy svého sebevztahu.

Událost navracející se periodicky k sobě zakládá své trvání.<sup>22</sup> Toto je zřejmě úroveň předživých subjektů.<sup>23</sup>

Trvání události může nabýt vyšší formy sebeobnovování: trvání subjektu se odlišuje od trvání jeho podřízených složek (subudálostí), které mohou odpadávat, resp. dorůstat. Dochází k odstupě ohniska subjektu a jeho vnější stavby a vedle aktivity reagující na okolí („boj o život“) se rozvíjí i samoučelná tvořivost („exploze krásy“).<sup>24</sup> Toto je zřejmě úroveň živých subjektů.

---

13 NMS 106.

14 NMS 106.

15 NMS 109.

16 NMS 109-110.

17 NMS 110.

18 NMS 106.

19 NMS 65, 107.

20 NMS 63, 82.

21 NMS 119.

22 NMS 125.

23 NMS 121.

24 NMS 125.

Ještě vyšším stupněm sebevztahu je reflexe. Schopnost reflexe je podmíněna nebo je totožná s pobýváním ve světě řeči.<sup>25</sup> Jako taková je vlastní jen bytostem, které mají řeč: lidem.

### Otázky

Asi tolik možno vytěžit z Hejdánkových explicitních formulací. Nad touto koncepcí si lze položit následující otázky:

1. Je primordiální událost prosta jakéhokoli sebevztahu? Pokud ano, znamená to, že je ryzím zvnějšněním bez zpětného vztahu k nitru? Jaká je pak její časová povaha? Může mít nějakou vlastní přítomnost (při-tom-nost)? Nebo je to *metabolé* ve smyslu okamžité změny, která nemá povahu vnitřního sjednocení a celosti, nýbrž naopak diskontinuity?

2. Je každá forma sebevztahu podmíněna reagováním na cizí zvnějšnění? Pokud ano, je každý sebevztah prvotně zvnitřněním cizího vnějšku. Není však toto zvnitřnění *zároveň* akcí *jiného* subjektu reagujícího na zvnějšnění onoho prvního? Není v tomto smyslu zakládajícím momentem *sebevztahu vzájemný vztah* různých subjektů?

3. Lze reagovat na primordiální události, které samy nereagují na jiné události?

4. K čemu se vlastně vztahuje reflexe? Je to událost zvnějšnění vlastního nitra, nebo spíše vlastní zvnitřnění cizího vnějšku? Reflexe na subjektální sféru je reflexí na vlastní zvnitřnění cizího vnějšku. Reflexe na provedenou vlastní reakci je reflexí na vlastní reakci na cizí vnějšek, a tedy na jeho předchozí zvnitřnění reflektujícím subjektem. Je-li navíc zvnitřnění cizího vnějšku sebevztahem subjektu založeným ve vzájemném vztahu (reagování) různých subjektů, vztahuje se reflexe k procesu nebo k výsledku procesu, který se neodvíjí jenom z budoucnosti jednoho, nýbrž z budoucnosti alespoň dvou různých subjektů.

5. Co je to „pobývání ve světě slova, řeči“? Jaký je vztah mezi subjektální sférou, řečí a reflexí? Je „pobýváním ve světě slova, řeči“ reflexe na subjektální sféru?<sup>26</sup> Co je to řeč? Je předpokladem této reflexe, nebo je jejím produktem, nebo je s ní totožná? Co to znamená „vstupovat“ do „světa slova, řeči“ jako na „první rovinu světa vcelku“?<sup>27</sup> V jakém smyslu je svět řeči nepředmětnou skutečností?<sup>28</sup> Je jí natolik, nakolik se *reflexe* vztahuje *také* k nepředmětnému pólu – či spíše nepředmětným pólům – dvojediného procesu zvnějšňování a zvnitřňování?

6. K čemu se vztahuje reflexe reflexe? Odpověď na tuto otázku závisí na odpovědi na otázku, na čem se zakládá prostá reflexe (reflexe prvního stupně), resp. jaké jsou její konstitutivní momenty. Prostá reflexe je akcí. Jako taková vychází z budoucnosti subjektu. Je také reakcí? Nikoli ve smyslu reagování na vnějšek jiného subjektu. Lze ji však pojmout jako reakci ve smyslu reagování na vlastní vnějšek – na subjektální sféru, která je součástí vlastního vnějšku jakožto produktu zpětného pohybu zvnitřňování. Je-li takovouto reakcí, pak opět zvnitřňuje vnějšek, na nějž reaguje. Reflexe druhého stupně ji bude moci zastihnout až v tomto zpětném obratu. Může se reflexe, byť druhého či *n-tého* stupně, vztáhnout k *ryzí* nepředmětnosti? Ladislav Hejdánek sám říká, že nikoliv.<sup>29</sup> Co je tedy v reflexi reflexe momentem umožňujícím ekstazi?

---

25 NMS 110, 124.

26 Srv. k tomu NMS 110 a 124.

27 NMS 124-125.

28 NMS 126.

29 NMS 111.